

УДК 811.161.2 (092) М.І.Степаненко

**УЧЕНИЙ ІЗ ШИРОКИМ
ДОСЛІДНИЦЬКИМ ДІАПАЗОНОМ
(до 55-річчя від дня народження
професора Миколи Івановича Степаненка)**

У передмові до монографії «Історія, граматики, поетика українського слова» доктор філологічних наук, професор П.С. Дудик писав, що Микола Іванович Степаненко, як людина «непересічних знань і наукових набутків», належить до когорти вчених із широким дослідницьким діапазоном [4: 5]. І цього не заперечити, бо з-під його пера вийшло понад 20 книжок, у яких порушено проблеми історії, граматики української мови, лінгвокультурології, літературної критики та ін., створено потужну Шевченкіану, Довженкіану, Гоголіану, Гончаріану. До сказаного слід додати, що Микола Іванович — з-поміж тих науковців, які не сходили з раз і назавжди обраного шляху. Він був студентом-філологом, працював учителем-словесником, став вдумливим і перспективним дослідником української філології.

Неможливо вичерпно досягнути всі грані наукової діяльності професора М.І. Степаненка. Усе ж таки вдається викристалізувати основні: мовознавчу, літературознавчу, лінгводидактичну, краєзнавчу, лінгвокультурологічну, лексикографічну. Дебютував Микола Іванович у великій науці передовсім як **мовознавець-синтаксист**. Його кандидатська дисертація, перші серйозні праці — посібник «**Прикметниково-іменникові словосполучення у сучасній українській літературній мові (формально-синтаксичний і семантичний аналіз)**» (1992) й монографія «**Взаємодія фор-**

© С.О. ПЕДЧЕНКО, С. П. ГАЛАУР, 2014

мально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення» (1997) — свідчать про скрупульозне обстеження семантико-синтаксичної організації прикметникових словосполучень, репрезентують цікаві спостереження над корпусом ад'єктивних одиниць, наділених валентною активністю й інертністю, а то й авалентністю, заперечують утрадиційнену в мовознавстві думку про дореченевий статус словосполучення і кваліфікують його як категорію, похідну від речення. Принагідно автор розв'язує важливі питання моделі речення, обов'язкової і факультативної валентності, сполучуваності, дистрибуції. Він доходить висновку, що при встановленні

обов'язковості / факультативності у валентному ланцюгу слова як основного компонента речення необхідно враховувати різні аспекти: ономасіологічне значення, структуру (передовсім морфемну будову), конкретне лексичне значення, синтаксичну функцію. На монографію Миколи Івановича з'являються рецензії, що містять позитивну оцінку роботи, «глибокої за змістом, позначеної високим фахово-лінгвістичним рівнем, як одного з успішних наближень до досягнення суті синтаксичної специфіки української мови» [3: 227], і рекомендації використати її матеріали «при укладанні нової граматики української мови, де були б простежені всі вживані в ній структури і визначена їх специфіка» [5: 207].

Багаторівневість речення стає однією з найважливіших проблем, над якою працює «учений, обізнаний із різними теоріями трактування граматики і семантики» [6: 293]. Вдячному читачеві Микола Іванович подарував понад 80 розвідок, де ґрунтовно описав взаємодію формально-граматичного і семантичного рівнів речень із каузальними, інтенціальними та локативними відношеннями. Останні стали об'єктом найприскіпливішої уваги М.І. Степаненка, їм він присвятив докторську дисертацію «Семантична і формально-граматична структура речень із просторовими поширювачами» (2005). Науковому світові добре відома й монографія «Просторові поширювачі у структурі простого речення» (2004), у якій автор, зосереджуючись на основному аспекті речення — валентній домінанті, моделюючи структурні моделі й субмоделі синтаксичних одиниць, комплексно й багатоаспектно аналізує природу просторових відношень. Пріоритетними завданнями дослідження стали,

по-перше, виявлення ієрархічного виструнчення локативних відношень, зокрема встановлення всіх можливих у сучасній українській мові диференційованих значень загальних планів змісту «носій процесуальної ознаки + процесуальна ознака + місце реалізації процесуальної ознаки», «носій процесуальної ознаки + процесуальна ознака + напрям реалізації процесуальної ознаки: вихідний пункт руху або кінцевий пункт руху», «носій процесуальної ознаки + процесуальна ознака + шлях реалізації процесуальної ознаки», по-друге, вичерпна характеристика мовних засобів реалізації просторових відношень, зокібна аналіз чинних у сучасній українській мові формально-граматичних засобів вираження окреслених значень — власне прислівників, іменникових словоформ, прийменниково-іменникових словоформ. У поле зору Миколи Івановича потрапляють принцип лексико-семантичної вибірконості на рівні правобічного й лівобічного конкретизаторів, дієслова-предиката, чинники, що зумовлюють функціонування в позиції справа від предиката локативного поширювача, — інформативна достатність / недостатність основного носія валентності, безпосередня префіксально-прийменникова кореляція, загальні умови висловлення. Завдяки унікальній методиці опису, що «передбачає встановлення семантичної структури речення, родо-видових значеннєвих співвідношень, симетрично-асиметричних зв'язків, стильової нейтральності-варіативності, синонімічних і антонімічних відношень», лінгвістичну літературу поповнив «готовий макет словника сполучуваності, своєрідний репертуар елементарних одиниць українського синтаксису, які є спеціальними мовними засобами вираження локативних відношень» [9: 172–173]. За глибину аналізу досліджуваного мовного матеріалу, власні способи й методики розв'язання, здавалося б, зовсім не нової для вітчизняної та зарубіжної граматики проблеми, уміння систематизувати й упорядковувати досить неоднорідні одиниці автор здобув схвальні оцінки рецензентів своєї праці — Н.Л. Іваницької, Л.І. Мацько, А.К. Мойсієнка, М.Я. Плющ та ін. Їхні висновки одностайні: «Монографія ... достойно поповнить список актуальних наукових праць» [8: 287], «... у неї буде довге наукове життя» [6: 297]. ... І ці сподівання вже перевірені часом. Монографію «Просторові поширювачі у структурі простого речення» П. С. Дудик назвав «теоретичною вершиною, поки що найочевиднішим ... лінгвістичним досягненням» [4: 5] професора М. І. Степаненка, тож чекаємо на потужне поповнення цього мовознавчого набутку.

Упродовж багатьох років невтомний дослідник М.І. Степаненко працює над **проблемою історії української мови**. У наукових колах не залишилася непоміченою його цікава, інформативно розлога й національно зорієнтована книжка «Історія української мови» (1998), у якій по-новаторськи висвітлено еволюцію українського лінгвогенезу, ґрунтовно схарактеризовано мовну ситуацію в Україні крізь призму чинників, що вплинули на її формування. Наукова розвідка, що «за манерою

викладу є загальнодоступна, загальнозрозуміла, достатньо аргументована», «значною мірою заповнює прогалини у висвітленні історичної правди про український народ і його мову» [7: 111]. Теоретичні положення автор употужнив хрестоматійною частиною монографії, яка ілюструє розмаїтість поглядів відомих діячів науки й культури на коріння української мови, її місце в слов'янській мовній сім'ї, особливості становлення мовної ситуації в минулому й сьогодні. Актуалізувавши питання національної ідентифікації й самобутності, учений схарактеризував різні теорії народження нашої мови, вирізнивши з-поміж них сенсаційні, традиційні й нетрадиційні концепції. Розглядаючи у своїй розвідці сенсаційні версії життєпису рідної мови, він переконливо доводить, що «таке наукове аматорство стоїть значно вище, ніж національний нігілізм, ренегатство, манкуртство, які віками розмивали національні береги і сьогодні продовжують руйнувати етнозахисні механізми, відбирати в українців етнопам'ять».

Зі сторінок монографії, сповнених переконливими фактами й глибоким їхнім аналізом, довідуємося, що її автор є палким прихильником нетрадиційних теорій. Микола Іванович, використавши неспростовні аргументи таких авторитетних учених, як М. Максимович, М. Грушевський, Ст. Смаль-Стоцький, І. Огієнко, А. Кримський, Є. Тимченко та ін., викристалізував власну концепцію становлення української мови в руслі, першопочатки якого слід шукати не в давньоруській, або спільносхіднослов'янській, мові, а в праслов'янській, розпад котрої припадає на VII–IX ст. нашої ери. Проаналізувавши в компаративному аспекті різні, подеколи діаметрально протилежні, теорії лінгвоеволюції (затверджену 1985 року Інститутом мовознавства імені О.О. Потебні, запропоновану професором Колумбійського університету, представником української еміграції Ю. Шевельовим, концепції П.П. Плюща, К.М. Бойчука, І. Огієнка та ін.), М.І. Степаненко творчо синтезував інтралінгвальні й екстралінгвальні чинники впливу «на розвиток мови, на перехід її від однієї якості до іншої» та вималював точну хронологію етапів становлення нової української літературної мови. У дослідженні з'ясовано й інші органічно пов'язані із теорією глотогенезу лінгвістичні розбіжності, зокрема увагу вченого привернули актуальні проблеми статусу української мови в сім'ї слов'янських мов, причин прийняття Закону «Про мови...» та необхідності впровадження в усі сфери суспільного життя його окремих положень, постульоване в усі часи питання двомовності в Україні, що має здебільшого політичний присмак. Книжку доповнюють наукові студії, присвячені ролі й місцю в історії української літературної мови Івана Котляревського, Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Панаса Мирного, Євгена Гребінки, Миколи Куліша, Олеся Гончара та інших великих достойників нашої літератури, котрі своєю мовотворчістю, громадською, лексикографічною діяльністю тощо закладали підмурки національної духовності. Кожна із присвячених відомим постатям студій — глибоке проникнення у творчу роботу

майстрів слова, багатий матеріал для вивчення шляхів розвою української мови, взірці оригінального розв'язання таких дискусійних питань, як боротьба традиції і новаторства, роль мовленнєвої особистості в лінгвальному поступі, таїна ідіостилю тощо. Ці праці — органічні складники ще не опублікованого, проте вже чітко концептуалізованого підручника «Історія української літературної мови».

По-особливому чутливий до долі рідного слова Микола Іванович порушив і важливі **соціолінгвістичні питання**, пов'язані зі зміною мовної ситуації в незалежній Україні. Учений зосередив свої дослідницькі зусилля навколо таких наболілих проблем, як мовна ситуація, мовна політика, мовне законодавство. У різний час як виклики на зміни в суспільстві з'являються його численні праці — розмисли над «ключовими» для М.І. Степаненка «моментами» буття мови, що знайшли своє вивершення в знакових для історії української мови та соціолінгвістики монографіях **«Українське рідне слово»** (2003), **«Рідне українське слово»** (2005), **«Історія, граматики, поетика українського слова»** (2008), котрі «проливають світло на окремі мовні проблеми минулого і сучасного, змушують замислитися над майбутнім українського народу, його мови і культури» [2: 387]. У цих та інших студіях дослідник вирізняє основні шляхи «мовного лікування» українського суспільства, зокрема такі: 1) вироблення чіткої, виваженої державної політики з мовного питання, 2) введення в дію механізмів контролю за виконанням мовних законів та дотриманням засадничих положень Концепції державної мовної політики в Україні, 3) забезпечення обов'язкового й безперешкодного функціонування в усіх можливих царинах державного буття мови титульної нації, тобто української, 4) введення до першочергових обов'язків усіх громадян України «знання державної мови, володіння нею у фаховому обсязі», 5) утвердження найповніше репрезентованого мовою національності українського мистецтва, 6) створення системи захисту книжкового сектору українського інформаційного простору від надлишкової присутності імпортованого друкованого продукту, прийняття законів про пільгове оподаткування діяльності та послуг, пов'язаних із підготовкою й реалізацією вітчизняної книжки, розширення мережі українських книгарень бодай до 3000 тисяч, забезпечення їхнього бюджетного фінансування, 7) затвердження правописного кодексу, зорієнтованого на власне українські традиції.

На останньому із сформульованих професором постулатів утвердження соборності української літературної мови на всіх її зрізах необхідно зупинитися докладніше. Микола Іванович є активним членом Національної правописної комісії, науковець щиро вболіває за виформування єдиного українського орфографічного кодексу, що стане «потужним консолідувальним чинником», який урешті-решт «зведе в одну велику національну родину українців материкової України з тими братами й сестрами, котрі волею долі опинилися за межами отчої землі». У численних розвідках, публічних виступах, журналістських діалогах

учений, вирізняючи найважливіші етапи у виробленні уніфікованих орфографічних норм, подає поетапний аналіз історії українського правописного кодексу, ідентифікуючи дискусивні положення «проєкту» «Українського правопису — 1999» за редакцією Василя Німчука, закликає до встановлення мовно-історичної справедливості й повернення незаконно відібраних в української мови прав, справедливо віддає свій голос поміркованим змінам і виваженим рекомендаціям. До будь-яких змін, і орфографічних також, вважає М. І. Степаненко, треба підходити виважено, з позиції здорового глузду. Не варто забувати, «що мову творить народ, тому ... революційне втручання в цей процес не бажане», «потрібно йти іншим шляхом, поступово вводячи нові норми чи відновлюючи старі».

Професор М. І. Степаненко щедро ділиться своїми енциклопедичними знаннями й мовознавчими набутками з «духовними дітьми». Він створив свою наукову школу «Семантична і формально-граматична структура речення: симетрично / асиметричні зв'язки», у межах якої діє робоча група висококваліфікованих спеціалістів, аспірантів, докторантів. Основними напрямками їхньої діяльності є: дослідження взаємодії формально-граматичної й семантичної будови речення, лексико-семантичної природи його конститутивних позицій; з'ясування симетричних і асиметричних зв'язків між реченнєвими рівнями; установлення інваріантних, варіантних, синонімічних, антонімічних, синтаксичних структур з об'єктним, атрибутивним, адвербіальним, суб'єктним, синкретичним типом семантико-синтаксичних відношень; обстеження мовних особливостей щоденникового дискурсу. Результати роботи школи відображено в монографіях, захищених кандидатських дисертаціях, навчальних посібниках, численних статтях, уміщених у вітчизняних і зарубіжних виданнях, виступах на міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях та семінарах.

Професор Степаненко вияскавив ще одну грань філологічного таланту, заявивши про себе як вдумливий, висококваліфікований **дослідник життя і творчості знакових у лінгвістичному світі постатей**. У цій царині вчений поповнив рубрику «Мовознавці України» двома фундаментальними студіями: «Патріарх українського мовознавства (до 100-річчя з дня народження професора Михайла Жовтобрюха)» (2005) та «Академік Арнольд Панасович Грищенко (біобібліографія до 70-річчя)» (2006). У книжках висвітлено основні віхи життєпису, наукової й педагогічної діяльності видатних лінгвістів, з якими автор був знайомий особисто, до творчого набутку яких звертався мало не щодень. Людина, що володіє філігранною технікою плекання філологічних душ, педагог від Бога, М. І. Степаненко про своїх духовних батьків-однодумців сказав гордо й захоплено, виважуючи кожне слово, не залишаючи поза увагою жодної важливої деталі. Запропоновані широкому загалу шанувальників лінгвістичної науки біобібліографічні покажчики вирізняються з-поміж інших рубриками «Слово про вчителя» [А.П. Грищенка] й «Персоналія

Михайла Андрійовича Жовтобрюха», авторами яких стали учні відомих мовознавців, колеги, письменники, земляки, журналісти.

2007 року Микола Іванович продовжив розпочате й упорядкував книжку **«Наукова спадщина мовознавця Михайла Жовтобрюха»**, до якої увійшли вибрані праці патріарха української лінгвістики, повний перелік досліджень (авторських та тих, що опубліковані за відповідальною редакцією Михайла Андрійовича, членом редакційної колегії яких він був), супроводжувана міні-хрестоматією персоналія вченого. Останню складають витяги з наукових студій, надрукованих у фахових виданнях, зі статей, дописів, що були вміщені в різних газетах і журналах протягом 1955–2007 років. Усі означені біобібліографічні розвідки — повсякчас актуальні, інформативно розлогі, оригінальні змістом і формою. Вони, безперечно, знайшли свого читача серед науковців, учителів-словесників, студентів-філологів, учнів загальноосвітніх шкіл, «усіх, хто небайдужий до історичних і сучасних проблем науки про мову, цікавиться її розвитком».

Микола Іванович торкався й окремих аспектів **перекладознавства**. Науковця цікавлять передовсім проблеми поетичного оригіналу та його перекладу з погляду мовно-композиційних, стилістичних особливостей варіантів тексту, інтерпретації художньо-національного образу. У контексті методики укрупненого структурування, інтеграційного підходу до вивчення філологічних дисциплін дослідник звертає особливу увагу на роль лінгвостилістичного аналізу у шкільній практиці, уміння вчителя-словесника правильно коментувати переклад, бачити в ньому сильні й слабкі місця. Ці питання та інші, дотичні до них, порушені ще в навчальному посібнику **«Проблеми зіставного лінгвостилістичного аналізу (методичний коментар)»** (1993, у співавторстві з Л.Л. Безобразовою) та залишилися актуальними для вченого й дотепер, про що свідчить низка статей, опублікованих у наукових збірниках різних років.

Аналітичний огляд праць М.І. Степаненка засвідчує той факт, що знаний і шанований мовознавець заявив про себе і як про **лінгводидакта**, філософа освіти, долучившись до створення нових концептуальних засад навчання української мови, осмислення потреби формування українознавчого світогляду засобами мовної освіти, виявлення методичних шляхів мотивації в учнів та студентів пізнавальної активності, спрямованої на вивчення української мови та спілкування нею. Авторське бачення вимог до сучасного підручника з рідної мови, перспективних технологій освітньої діяльності задля підвищення рівня мовленнєвої підготовки молодого покоління невтомно популяризуються для викладацької спільноти в ґрунтовних розвідках на сторінках багатьох науково-практичних, науково-методичних видань, як-от: «Дивослово», «Українська мова в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», «Вивчаємо українську мову та літературу», «Українська мова й література в сучасній школі», «Імідж сучасного педагога», «Постметодика».

Микола Іванович активно здійснює й **редакторську діяльність**. Він — член редакційної колегії збірників наукових праць філологічного та лінгводидактичного спрямування, матеріалів конференцій, періодичних видань, з-поміж яких науково-теоретичний журнал Інституту української мови НАН України «Українська мова», а також національний науковий журнал Інституту керамології «Український керамологічний журнал», науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога», науковий журнал «Психологія особистості», газета для вчителів української мови «Методичні діалоги». М.І. Степаненко є головним редактором значної кількості збірників наукових праць мовознавців, лінгводидактів, студентів. Багато часу він присвячує формуванню тематичних рубрик, оформленню й редагуванню наукового, публіцистичного, художньо-літературного альманаху «Рідний край» — продовжувача традицій однойменного тижневика, що посів чільне місце в українській журналістиці початку ХХ століття, сприяючи «формуванню соборної української літературної мови, входженню її в усі сфери суспільного життя».

Микола Іванович відомий у філологічних колах активною роботою в царині **словникарства**. Щедро збагачують українську скарбницю лексикографічних джерел **Новітній російсько-український словник** (2006) і **Новітній українсько-російський словник** (2006), які вийшли за його редакцією. Ці двомовні словники, що виявляють водночас можливості орфографічних та орфоепічних довідників, поєднують наукову точність з ясною, зрозумілою для користувача формою викладення, достатньо повно репрезентують лексичний склад обох мов початку ХХ століття.

Микола Іванович Степаненко — дослідник, який відчуває всі тонкощі слова, намагається проникнути в його утаємничене буття, уміє різноаспектно аналізувати його на текстовому тлі. Із такими чеснотами пов'язана **літературознавча діяльність** ученого. Праці «**Публіцистична спадщина Олесея Гончара (мовні, навколомовні й деякі інші проблеми)**» (2008), «**Духовний посил Олесея Гончара**» (2009), «**Літературний простір «Щоденників» Олесея Гончара**» (2010), «**Світ в оцінці Олесея Гончара**» (2012) — лінгвосинергетичне осмислення матеріалів «Щоденників» письменника, зокрема його філологічної концепції, виформуваної в різні творчі періоди; своєрідна збірка крилатих висловів, що мають різний ступінь афористичності — мінімальний, оптимальний, максимальний, завжди цілеспрямовані і влучні, конденсовано та емоційно передають судження про довкілля; майстерно виписана «палітра портретів найвідоміших поетів і прозаїків радянської доби, подана крізь бачення і в оцінках, зроблених Олесем Терентійовичем у його щоденниках» [1: 4]; реєстр перифразових найменувань, виструнчених за діарійною мозаїкою митця цілих культурних епох та їхніх прапирних особистостей. Ці монографії, понад 80 статей у різних виданнях, а ще багато ідей, які небавом віднайдуть своє втілення, — такий науковий набуток про автора «Собору» має сьогодні Микола Іванович, якого почесно вважають одним із провідних гончарознавців України. Та, мабуть,

найбільшою заслугою професора є те, що його працю високо поціновує дружина Олеся Гончара — Валентина Данилівна Гончар, з якою Микола Іванович підтримує тісні зв'язки. Надзвичайно чутливим є переднє слово Валентини Данилівни до «Літературного простору «Щоденників» Олеся Гончара»: «Одним із великих прихильників Олеся Терентійовича є учений-філолог Микола Степаненко. Я повірила Миколі Івановичу, розповідала йому багато такого, чого не могла довірити іншим, і побачила розуміння та щирий відгук: він відчув Гончарові болі, радості, мрії», «... Миколі Івановичу вдалося аж ніби воскресити незабутню для мене постать — з усіма достоїнствами, із душевним ліризмом, із надмірною категоричністю, з вибуховістю, із сократівським спокоєм».

Про те, що М.І. Степаненко — учений широкого діапазону, свідчить і нещодавно випущена у світ книга «Думки вголос і про себе» (2013), у якій органічно сплелися в нерозривну сув'язь об'єднані у вісім розділів розвідки, що репрезентують публіцистичні, мовознавчі, літературознавчі роздуми. Навдивовижу різноманітні, ба навіть непоєднувані на перший погляд площини наукової творчості, занурені в єдино можливу для автора царину буття — любов до трьох світів — мови, людини й України. Таке магістральне зосередження довкруг згаданого «триптиха» пронизує всю монографію загалом і кожен її розділ зокрібно. Зворушує вступ до книжки — справжнє зізнання в любові до Слова і сповідь йому: «Кожен, хто не з примусу, а з власної волі пов'язав свою долю зі словом, вдумливо, сумлінно, з великою любов'ю досліджує цей феномен, намагається досягнути в усіх тонкощах його художню сутність, зрештою опиняється в полоні мови, із якого вже ніколи не вибратися. Цей полон — на все життя — стає солодкою карою й водночас бажаною мукою. Слово вабить до себе мудрих, чутливих, світлих людей, магічно заворює їх і — уже не дає спокою, усякчас спонукає до многотрудності, часто аж надто виснажливої, але невідмінно з присмаком радості й утіхи». Праця, що, безперечно, приречена на успіх і належне поцінування, має просту форму не одного року «полудневих нотаток», проте водночас акумулює надзвичайно потужний зміст, оспівує високий духовний потенціал людини, що не може бути зреалізований повною мірою без любові до мови й Батьківщини.

Миколі Івановичу вдалося зробити чимало й в царині **філологічного краєзнавства**. Зберегти древо національної духовності, котре вибухнуло «силою та широтою крони, далеко простягає міцне гілля» і стане нащадкам духовним орієнтиром, — надзавдання для патріота-крайовика, що відчуває міцний і щедрий ґрунт полтавської землі. Унікальною за змістом і формою є книга «Літературні музеї Полтавщини» (2006), у якій зібрано докупи розповіді про музеї тих майстрів художнього слова, які народилися на Полтавщині або пов'язали свою життєву і творчу долю з багатим на літературні таланти краєм (Григорій Сковорода, Давид Гурамішвілі, Іван Котляревський, Микола Гоголь, Панас Мирний, Володи-

мир Короленко, Архип Тесленко, Олесь Гончар, Василь Симоненко). Вагомість цієї праці Д. Р. Шупта вбачає в унікальності її жанру, що «виділено поживає контакт із читачем і приваблює увагу останнього <...> Це не власне путівник музеями, а емоційна колоритна розповідь, у якій храм муз виступає істотою, що активно живе і діє в сьогоднішньому культурному просторі» [10: 176–179].

Зараз в усіх на слуху ще одне видання знаного науковця — «Літературно-мистецька Полтавщина» (2013). У ньому — важливі відомості про літературно-мистецькі будні й свята сучасної Полтавщини, «яка гідно пошанувала письменників, педагогів, учених, державних, церковних діячів насамперед тим, що заснувала премії різних рівнів». Автор чітко викристалізовує статус цих престижних і цінних нагород, з гордістю виписує соковиті грона їхніх лауреатів. Дослідника повсякчас тішить думка про вияскравлення нових імен, а серце переймається тим, щоб важливих віншувальних процедур були удостоєні лише гідні великої пам'яті особистості. Не обійшов увагою М.І. Степаненко-енциклопедист і літературно-меморіальні, літературні музеї й музейні кімнати, культурно-освітні заклади, установи, літературно-мистецькі об'єднання, творчі спілки, наукові, літературні, літературно-мистецькі періодичні й неперіодичні видання. Вражає обшир виконаної роботи, якнайдокладніший опис кожного вирізненого явища, здатність автора зв'язати в один нерозривний вузол мистецтво й науку, минувшину й сьогодення. Можна лише уявити, скількома джерелами скористався вчений, як вивіряв, уточнював, узгоджував усі факти й події, намагався тематично й хронологічно виструнчити часом різноманітні статті. Своєю фундаментальною (без перебільшення!) працею професор вкотре доводить, що значення рідного краю в розвої нації неocenенне, адже «велику силу всотує давнє й сучасне коріння української історії та культури з духовного чорнозему Полтавщини».

М.І. Степаненко є також **активним громадським діячем**. Його понад 550 опублікованих праць доповнюють сотні й сотні науково-просвітницьких передач на обласному, всеукраїнському радіо та телебаченні, з-поміж яких найпопулярнішими є «Сторінками щоденників Олесь Гончара», «Храми муз поетів на Полтавщині», «Діалоги», рубрики «Слово рідне», «Плекаймо рідне слово». Виступи професора перед широким загалом чи то в ефірному просторі, чи то в реальному під час громадських зібрань задля пошанування знакових віх культурно-мистецького буття країни — це потужний інтелектуальний посил великого достойника рідної землі, що доносить силу й багатство рідного слова, опікується його утвердженням у різних сферах суспільного життя.

Приємно, що наукова, освітня, просвітницька, подвижницька, літературно-мистецька, журналістська діяльність Миколи Івановича Степаненка вже належно поцінована в нашій державі. Він — член Національної спілки журналістів України, Національної спілки письменників України, лауреат Міжнародної премії імені Івана Кошелівця,

Державної премії імені Олеся Гончара, всеукраїнських премій — імені Бориса Грінченка, імені Петра Василенка, імені Івана Огієнка, крайових премій — імені Івана Котляревського, імені Панаса Мирного, імені Володимира Малика, імені Самійла Величка, імені Валер'яна Підмогильного, премії конкурсу на найкращий підручник, монографію, навчальний посібник, який щорічно проводить Академія наук вищої освіти України у номінації «Монографії», а також лауреат журналу «Дивосвіт» (у жанрі мовознавство), загальнонаціонального конкурсу «Українська мова — мова єднання» в номінації «На видноті всього світу». Учений має почесні звання академіка Академії наук вищої освіти України, заслуженого діяча науки і техніки України та нагороди: нагрудні знаки Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України», «Петро Могила», академічну нагороду Ярослава Мудрого, знак Академії педагогічних наук України «К.Д. Ушинський», Золоту медаль української журналістики.

Сердечно вітаємо Миколу Івановича з ювілеєм. Зичимо невпинного руху вперед, безмежного розвою натхненних думок і щирих почуттів на нових сторінках філологічних, краєзнавчих та інших студій, публіцистичних і, сподіваємося, художніх полотен. Низький уклін Вам від колег, учнів, однодумців за невтомну працю, віддану любов до рідного слова.

1. *Антипович Ю.* Література — це останній рубіж самозахисту, остання надія відстояти себе перед агресивними силами зла / Ю. Антипович // Наше слово. — 2010. — № 17 (54). — С. 4.
2. *Горбачук Д.* Слово — свідок історії, свідок часу / Д. Горбачук // Степаненко М. І. Рідне українське слово. — Полтава, 2005. — С. 385–387.
3. *Грищенко А.* [Рецензія] / А. Грищенко // Вісник Полтавського педінституту ім. В. Г. Короленка. Серія «Філологічні науки»: зб. наук. праць / ред. В. О. Пашенко. — Полтава, 1998. — Вип. 1. — С. 226–227. — Рец. на кн.: Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення: монографія / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. — К., 1997. — 216 с.
4. *Дудик П.* Учений широкого діапазону / П. Дудик // Степаненко М. І. Історія, грамати́ка, поетика українського слова. — Полтава: АСМІ, 2008. — С. 5–6.
5. *Єрмоленко С.* [Рецензія] / С. Єрмоленко // Збірник наукових праць. Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Філологічні науки» / ред. В. О. Пашенко; Полтав. держ. пед. ін-т імені В. Г. Короленка. — Полтава, 1999. — Вип. 2 (6). — С. 205–207. — Рец. на кн.: Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення: монографія / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. — К., 1997. — 216 с.
6. *Іваницька Н. Л.* Категорія локативності в семантико-синтаксичному і формально-синтаксичному висвітленні / Н. Л. Іваницька // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Філологічні науки». — Полтава, 2007. — Вип. 1 (53). — С. 293–297. — Рец. на кн.: Степаненко М. І. Просторові поширювачі у структурі простого речення: монографія. — Полтава: АСМІ, 2004. — 463 с.
7. *Мацько Л.* Ще одна книга про історію української мови / Л. Мацько // Рідний край: наук., публіц., худож.-літ. альманах Полтавського державного педагогічного універ-

- ситету імені В.Г. Короленка / Полтав. держ. пед. ін-т імені В.Г. Короленка ; гол. ред. В. Пашенко. — Полтава, 1999. — № 1. — С. 110–111. — Рец. на кн.: Степаненко М. Історія української мови / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. — К., 1998. — 149 с.
8. *Мацько Л.* Цінні відомості із семантичного та функціонального синтаксису / Л. Мацько // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. — Полтава, 2005. — Вип. 1 (40). — С. 285–287. — Серія «Філологічні науки». — Рец. на кн.: Степаненко М. І. Просторові поширювачі у структурі простого речення : монографія. — Полтава : АСМІ, 2004. — 463 с.
9. *Мойсієнко А.К.* Взаємодія формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної валентності у структурі речень із просторовими поширювачами / А.К. Мойсієнко // Актуальні проблеми граматики, лексикології, лінгвостилістики, лінгвометодики : зб. наук. праць / за ред. проф. М.І. Степаненка ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. — Полтава, 2008. — С. 136–139. — Рец. на кн.: Степаненко М.І. Просторові поширювачі у структурі простого речення : монографія. — Полтава : АСМІ, 2004. — 463 с.
10. *Шупта Д.Р.* Літературні музеї Полтавщини / Д.Р. Шупта // Історична пам'ять : зб. наук. праць / Полтав. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. — Полтава, 2008. — Вип. 1. — С. 176–179. — Рец. на кн.: Степаненко М. І. Літературні музеї Полтавщини : навч. посіб. — Полтава : АСМІ, 2006. — 404 с.

Світлана ПЕДЧЕНКО, Світлана ГАЛАУР (м. Полтава)

Статтю отримано 14.09.2013

Svitlana Pedchenko, Svitlana Galaur
Poltava

THE SCHOLAR WITH THE GREAT RESEARCH SCOPE
(to the 55th birthday anniversary of Professor Mykola Ivanovych Stepanenko)

Мовна мозаїка

ХОСПІС чи ГОСПІС ?

До спеціального та загального українського мовного вжитку за останні дві десятиріч увійшло багато нових слів англійського походження, які мають у своєму складі **h**, що так само, як і в попередніх запозиченнях, передане літерою **х**, тобто за російською традицією. Словники зафіксували *холдинг, хакер, хайвей, хард, хенд, хепі, хоспіс, хостел, секонд-хенд* та ін. Відповідно до правила, викладеного в § 87 чинного «Українського правопису» **h** потрібно передавати літерою **г**. Цю норму підтримала також погоджувальна комісія з проблемних питань українського слововживання, словотворення та написання слів Інституту української мови НАН України (протокол № 5 від 25 січня 2011 року), в ухвалі якої рекомендовано писати з літерою **г** такі слова, як *гайвей, гайджекер, гакер, гард, генд, гепі, гетчбек, геш, голдинг*. Лише для трьох слів — *гакер, гепі, голдинг*, які давніше освоєні українською мовою у формі *хакер, хепі, холдинг*, дозволено подвійний правопис, тобто *гакер і хакер, гепі і хепі, голдинг і холдинг*, проте в словниках як основне подавати слово з літерою **г**.

Отже, у запозиченнях з англійської мови літеру **h** відповідно до історично сформованої норми української літературної мови потрібно передавати літерою **г**, а новітні запозичення писати *госпіс, гостел, гакер, гард, гайвей, секондгенд*.

Катерина Городенська